

УДК 332.132(477)

НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Коломицева О.В., к.е.н., доцент

Черкаський державний технологічний університет

В статье рассмотрены проблемы, существующие на современном этапе трансформации экономики Украины, проанализированы изменения отраслевой структуры экономического развития и направления развития национальной экономики в условиях перехода от индустриального до постиндустриального информационного общества.

Ключевые слова: трансформация, структурная модернизация, стратегия развития, институциональные изменения.

The problems that exist at present stage of transformation of the economy of Ukraine are considered, the changes in sectoral structure of economic development and directions of national economy development during the transition from industrial to post-industrial information society are analyzed.

Key words: transformation, structural modernization, strategy of development, institutional changes.

Постановка проблеми. У сучасній економічній теорії дедалі більшого поширення набуває теза про перехід постіндустриальних країн на нову стадію розвитку, характерною ознакою якої вважають підвищення ролі та значення сектора інформаційних послуг і знань. Дійсно, у II половині ХХ ст. держави з розвиненою ринковою економікою пережили вагомий структурні трансформаційні перетворення. По-перше, швидко розширилася сфера послуг. У США, Японії та Німеччині у ній вже сьогодні зайнято 60–70 % економічно активного населення, і ці показники мають тенденцію до подальшого зростання. По-друге, принципово нові революційні зміни у системі суспільного виробництва викликали появу сектора інформатики та інформатизації. За прогнозними оцінками, протягом наступних 20–25 років для країн-лідерів індустрія інформації стане провідною галуззю національного господарства з 15–20-процентним рівнем зайнятості населення. Ці фактори значно впливають як на глобальні процеси відтворення, так і на спрямованість механізмів щодо збалансування економічного розвитку окремих країн та їх певних інтеграційних угруповань. Крім того, на думку провідних західних вчених (таких як Д. Бел, Дж. К. Гелбрейт, Ч. Хенді, Ю. Хабермас, Р. Дарендорф та ін.), поява нової соціальної групи – працівників названих вище секторів економіки ("underclass") – істотно змінює ціннісні пріоритети суспільства та його соціальні орієнтири.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми переходу національної економіки від трансформації до модернізації висвітлені у працях сучасних українських та зарубіжних науковців: Б.М. Данилишина, В.М. Гейця, Є.М. Лібанової, В.І. Куценко, Л.Г. Чернюк, О.Ю. Красильникова та ін. Дослідження цих вчених мають велике наукове і практичне значення.

Постановка завдання. На жаль, незважаючи на достатню окресленість, коло проблем не є визначеним для України, яка все ще переживає складний процес ринкової трансформації. Як відомо, структурні перетворення всіх сфер господарства нашої держави мають на меті реалізацію моделі відкритої конкурентної економіки і втілення на практиці стратегії європейського вибору. Водночас наміри щодо рівноправного входження до світового цивілізаційного простору мають ґрунтуватися на реальних економічних передумовах. З огляду на це особливого значення набуває науковий аналіз тенденцій щодо трансформування галузевої структури української економіки і напрямів державного регулювання даного процесу.

Слід підкреслити, що Україна була лише однією зі складових господарського комплексу Радянського Союзу, тому її економіка підпорядковувалася загальносоюзним інтересам, серед яких розвиток ВПК і галузей, пов'язаних із виробництвом засобів виробництва, вважались пріоритетними. Структурні деформації, властиві українській економіці за часів командно-адміністративної системи, залишились і в умовах перехідного періоду.

Системна ринкова трансформація в 1990-ті рр. супроводжувалась високими трансакційними й соціальними витратами, що обумовили такі закономірності функціонування перехідної економіки: становлення ринкового різноманіття суб'єктів економічної діяльності; трансформаційний спад виробництва ВВП; поглиблення диференціації населення за рівнем одержуваних доходів; високі темпи інфляції; зростання безробіття; експортно-сировинна спрямованість економіки; висока дефіцитність

державного бюджету; демонополізація економіки; високий податковий тягар; використання із усього спектра інструментів державної економічної політики лише монетарного регулювання; інвестиційна криза.

Сучасний трансформаційний етап розвитку національної економіки характеризується подвійністю результатів ринково-трансформаційних перетворень: з одного боку, висока посткризова динаміка (тільки в 2007 р. ВВП збільшився у 4 рази порівняно з 2000 р. у фактичних цінах), а з другого боку – глибока диференціація населення за доходами. Розвиток різних форм корпоративної економіки, малого й середнього підприємництва в умовах історично сформованої пріоритетної ролі держави в економіці, з одного боку, і реформ, що заглиблюються в процесі, неоднорідності економічного простору, з другого боку, блокується нерозвиненістю в регіонах демократичних форм організації економічного життя, тенденцією до витіснення маси працівників і підприємців зі сфери безпосереднього управління виробництвом, монополізацією керування реальним сектором економіки невеликою групою нових власників і менеджерів.

Трансформаційні процеси, що відбуваються, не могли не позначитися на змінах структури економіки. Протягом останнього десятиріччя в Україні сформувалася нова галузева структура, яка не відповідає критеріям розвитку постіндустріальних країн світу (табл. 1).

Таблиця 1

Галузева структура валового випуску товарів і послуг, %

Показники	Роки							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Валовий випуск (у цілому)	100	100	100	100	100	100	100	100
У тому числі								
Промисловість	46,3	46,1	46,3	46,3	45,5	43,9	42,8	43,6
Будівництво	3,8	3,6	4,1	4,5	4,4	5,1	5,7	5,1
Сільське господарство	13,7	12,6	10,5	10,2	9,0	7,9	6,9	7,0
Разом (промисловість, будівництво і сільське господарство)	63,8	62,3	60,9	61,0	58,9	56,9	55,4	55,7
Сфера послуг	36,2	37,7	39,1	39,0	41,1	43,1	44,6	44,3

Як бачимо з наведених розрахунків, проведених за даними Державного комітету статистики України, у табл. 1 частка галузей, що належать до сфери товарного виробництва, поступово і неухильно скорочувалась. У 2003 р. цей показник досяг найменшої позначки – 55,4 %. Причому найбільшого зниження зазнала частка сільського господарства як вагової складової господарського комплексу країни (з 13,7 % у 2001 р. до 6,9 % у 2007 р.), слід відзначити збільшення частки сфери послуг на 8,1 % за період 2001–2008 рр.

В останні роки провідним сектором у світовій економіці та економіці високорозвинених країн є сфера послуг, що характеризує перехід на постіндустріальну стадію розвитку. За даними Central Intelligence Agency, USA, секторальна структура ВВП деяких країн світу має такі показники (табл. 2).

Таблиця 2

Структура ВВП деяких країн світу за секторами економіки у 2008 році

Країна	Сільське господарство	Промисловість	Сфера послуг
Росія	4,7	37,6	57,7
Україна	9,3	31,7	58,4
США	1,2	19,2	79,6
Білорусь	8,5	41,2	50,3
Китай	11,3	48,6	40,1
Польща	4,5	31,2	64,3
Туреччина	8,8	23,5	63,8
ЄС	2,0	27,1	70,9
Японія	1,5	26,3	72,3

Проте загальне зниження показників питомої ваги промисловості в створенні світового ВВП та у рівні зайнятості населення в цьому секторі економіки, пов'язане з розвитком сфери послуг та збільшенням отримуваних доходів у цих сферах, не викликало адекватного зниження значущості промисловості у світовій економіці (табл. 3). Порівняльний аналіз даних про секторальну структуру зайнятості в деяких країнах світу показав, що за масштабами зайнятості в сфері послуг Україна вже наблизилася до країн Росії та Європи, де обсяги зайнятості у третинному секторі дещо більші, ніж в Україні.

Незважаючи на випереджаючий розвиток сфери послуг, що спостерігається в сучасному світовому розвитку економіки, промисловість істотно впливає на всі сфери суспільного розвитку держав світу. Причому визначальною ознакою розвитку промисловості є збільшення наукоємних виробництв. А впровадження досягнень науково-технічного прогресу на виробництві й транспорті привели до поглиблення спеціалізації країн і регіонів не тільки на випуску готових виробів, але й їх компонентів.

Таблиця 3

Структура секторів економіки деяких країн світу за кількістю зайнятих у 2008 р., %

Країна	Сільське господарство	Промисловість	Сфера послуг
Росія	10,2	27,4	62,4
Україна	19,4	24,2	56,4
США	0,6	22,6	76,9
Китай	4,3	25,0	32,0
Польща	17,4	29,2	53,4
Туреччина	29,5	24,7	45,8
ЄС	5,6	27,7	66,7
Японія	4,4	27,9	66,4

Одним із основних напрямків розвитку сучасної економіки повинен бути подальший розвиток промисловості, здійснення підприємствами заходів щодо реконструкції, технічного переозброєння та модернізації своїх виробництв. На сучасному трансформаційному етапі розвитку національної економіки головне завдання полягає у формуванні системи ринкових відносин на мікро-, мезо- і макрорівнях. Механізми економічної модернізації в посткризовій економіці повинні приводитися в дію способами грошово-кредитної, фінансової, страхової, інвестиційної, податкової й валютної політики [1]. Всі складові трансформаційного процесу (матеріально-речовинні, людський капітал, організаційні форми й структури) потребують якісного поліпшення сформованого макроекономічного середовища, загальних умов розвитку підприємництва. Таким чином, трансформація національної економіки на сучасному етапі передбачає розвиток економічних відносин відповідно до вимоги забезпечення конкурентоспроможності національних підприємств.

Економічна стратегія розвитку національного господарства потребує також відповідної якості людського капіталу як щодо професійно-кваліфікаційного рівня населення, так і вдосконалення його економічної свідомості. У період переходу від індустріального до постіндустріального інформаційного суспільства ключовим фактором економічного розвитку стає створення і поширення знань. За даними Світового банку, фізичний капітал у сучасній економіці формує 16 % загального багатства кожної країни, природний – 20 %, а людський – 64 %, а в таких країнах, як Німеччина та Японія, – до 80 % [2].

Запропонована Урядом стратегія національної модернізації ("Україна 2020: Стратегія національної модернізації") в умовах глобалізаційних викликів визначає головні пріоритети державної економічної політики, які повинні зміститися у бік структурної та інституційної модернізації економіки України, підвищити її спроможність розвивати і впроваджувати технологічні інновації та забезпечити функціонування складних науково-технологічних систем, стратегічно важливих з точки зору життєзабезпечення суспільства і підтримання національної безпеки, передусім, економічної, екологічної, енергетичної, продовольчої [3].

Таким чином, сучасні трансформаційні зміни національної економіки повинні відбуватись через:

- відновлення технологій і структурну перебудову господарського механізму на основі акумулювання внутрішніх фінансових ресурсів;
- активізацію споживчого попиту;
- розширення вітчизняного виробництва за рахунок мультиплікативного ефекту зростання галузей матеріального виробництва;

– створення адекватної ринкової інфраструктури, конкурентного середовища, інституціональних форм та законодавчого забезпечення економічної модернізації економіки.

Об'єктивно необхідною є активізація ролі держави у визначенні соціально-економічних пріоритетів розвитку країни та управлінні макроекономічними процесами. Ключовим завданням держави виступає при цьому формування приватно-державного капіталу як стратегічного інвестора й гаранта збереження систем життєзабезпечення населення на основі гармонізації суспільних і приватних інтересів для рішення проблем соціального й економічного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белокрылова О.С., Бочков А.А. Перспективы посткризисной модернизации экономики России // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2008. – Т. 6, № 4. – С. 36–44.
2. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / С.І. Бандур, Т.А. Заяць, В.І. Куценко та ін. За заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – 2-ге вид. доповн. і перероб. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – С. 218.
3. Україна 2020: Стратегія національної модернізації // Урядовий кур'єр від 24 квітня 2009 р.